

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

**ОҚУШЫЛАРДА ТОЛЕРАНТТЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ:
БІРІМІЗДІ БІРІМІЗ ТҮСІНУДІ ҮЙРЕНЕМІЗ
(Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығына)**

Әдістемелік ұсыныстар

**ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ:
УЧИМСЯ ПОНИМАТЬ ДРУГ ДРУГА
(К 20-летию создания Ассамблеи народа Казахстана)**

Методические рекомендации

Астана
2015

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2015 жылғы 17 сәуірдегі № 3 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 3 от 17 апреля 2015 года)

Оқушыларда толеранттықты қалыптастыру: бірімізді біріміз түсінуді үйренеміз (Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығына). Әдістемелік ұсыныстар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 16 б.

Формирование толерантности школьников: учимся понимать друг друга (к 20-летию создания Ассамблеи народа Казахстана). Методические рекомендации. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 16 с.

Әдістемелік ұсыныстарда қазақстандық қоғамды нығайтудағы Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі көрсетілген және «этникалық толеранттық» түсінігінің мәні ашылған, білім беруді ұйымдастыру жағдайында оқушылардың ұлтаралық толеранттығын қалыптастырудағы мектептің тәрбие жүйесінің тұжырымдамалық негіздері анықталған, мектептің тәрбие жүйесінде оқушылардың толеранттығын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар берілген.

Түрлі білім беру ұйымдарының этникалық толеранттық қалыптастырудағы инновациялық жұмыс тәжірибесінің қысқаша талдауы келтірілген.

Әдістемелік ұсыныстар мұғалімдерге, тәрбиешілерге, әдіскерлерге және этникалық толеранттықты қалыптастыру проблемалары қызықтырып жүрген барша оқырманға арналған.

В методических рекомендациях показана роль Ассамблеи народа Казахстана в консолидации казахстанского общества и раскрыта сущность понятия «этническая толерантность», определены концептуальные основы воспитательной системы школы по формированию межнациональной толерантности школьников в условиях организации образования, разработаны методические рекомендации по формированию толерантности учащихся в воспитательной системе школы.

Приведен краткий анализ инновационного опыта работы различных организаций образования по формированию этнической толерантности школьников.

Методические рекомендации предназначены для учителей, воспитателей, методистов и всех интересующихся проблемами формирования этнической толерантности.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2015

© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2015

Кіріспе

Толеранттық қазіргі әлемнің әлеуметтік құндылығы есебінде бағаланып отыр. 1996 жылы Бас Ассамблея БҰҰ-на мүше мемлекеттерге 16 қарашаны Халықаралық толеранттық күні ретінде атап өтуді ұсынды.

Толеранттықтың табиғатының күрделілігі сондай, бұл оның әртүрлі көріністері болатынын ескеруді қажет етеді. Ол қоғамдық қарым-қатынастардың барлық салаларына – жеке адамдар арасындағы қарым-қатынастан бастап мемлекетаралық қарым-қатынасқа дейінгі деңгейде орын алады. Толеранттық проблемасы негізінен әлеуметтік құрылымдары этникалық мәдениет пен діни конфессиялардың көптүрлілігімен сипатталатын қоғамдастықтарда көрініс табады.

Заманауи қазақстандық қоғам – көпұлтты және көпконфессиялы социум. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында жергілікті этноспен қатар 140-тан астам этностар мен этностық топтар, 40-тан астам түрлі діни конфессия өкілдері тұрып жатыр. Республика территориясында тарихи қалыптасқан ұлттар мен конфессиялардың барлығына лайықты түрде құрметпен қарамайынша мұндай қоғамның тиімді дамуы тіпті мүмкін емес, ол ҚР Конституциясымен бекітілген. Бұл құқықты сақтау, яғни заң алдында діни нанымдар мен ұлттардың барлығының құқық теңдігін қамтамасыз ету – өскелең ұрпақ бойында конфессияаралық және ұлтаралық толеранттықты қалыптастыру міндетін шешумен тығыз байланысты. Оны шешу сапасы тұтас алғанда қазақстандық қоғамның таяу арадағы жай-күйін анықтайтын болады, сол себепті қазіргі көпұлтты қазақстандық қоғам елдегі оқу орындарының алдына басым міндеттердің бірі ретінде өскелең ұрпақта конфессияаралық және ұлтаралық толеранттықты қалыптастыру міндетін қойып отыр.

Этносаралық толеранттықты қамтамасыз етуге бағытталған осындай ұлттық саясатты іске асыру үшін 1995 жылы Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен мемлекеттік саясат жүйесінің сәйкес элементі ретінде Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды (бұдан әрі – Ассамблея).

Толерантты тұлғаны қалыптастырудың және дамытудың өзектілігі қазіргі кезде арта түсуде, себебі қазіргі мектеп оқушыға көпұлтты әлемде онды бағдар береді және оларда ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін дамытады.

Осыған орай әдістемелік ұсыныстардың бірінші тарауында, қоғамның біртұтастығын арттырудағы Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі көрсетілген, екінші тарауында, толеранттық ұғымының мәні ашылып, оқушыларда толеранттықты қалыптастырудың тұжырымдамалық негіздері айқындалған, үшінші тарауында, мектептің тәрбие жүйесінде оқушыларда толеранттықты қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген.

1 Қоғамдық келісім мен ұлттық бірліктің қазақстандық моделін жүзеге асырудағы Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі

XX және XXI ғасырлар тоғысында қазақстандық қоғам өзі үшін жана феномен – этникалық жаңару немесе қазіргі заманның этникалық парадоксын ашты. Бұл құбылыстың мәні экономикалық және әлеуметтік-саяси өмірдің интернационалдандырылуы аясында қоғамдық процестердегі этникалықтың рөлін барынша арттыруда, азаматтардың өз этникалық бірдейлігіне, тіліне, мәдениетіне, дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптарына қызығушылық тудыруында жатыр.

Қазіргі кезде Қазақстанда этносаралық қатынастар тұрақтылықпен және ұлтаралық қатты қақтығыстардың жоқтығымен сипатталады, бұл ел аумағын бірге мекендеген түрлі халықтардың ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлерімен түсіндіріледі.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев сөйлеген сөздерінде мемлекетті әлеуметтік жаңғырту үшін әрбір қазақстандық отбасының және әрбір қазақстандық азаматтың барлығының өмірінде оң өзгерістерді жасауға бағытталған нақты көзқарастар, қатынастар мен мінез-құлықтың белгілі бір этносаралық нормаларын сақтаудың қажет екенін үнемі атап көрсетеді [1].

Осыған байланысты қазақстандық мемлекеттің саяси стратегиясы әрбір адам этникалық қатынасына және діни нанымына қарамастан өзін жайлы, қауіпсіз сезінетіндей, мәдени, этносаралық өзара түсінушіліктің қолайлы ахуалын жасауға ықпал етуі тиіс.

Қоғамдық келісім мен ұлттық бірліктің осындай моделін іске асыруда Ассамблея елеулі рөл атқаруда, оның қызметі мемлекеттік ұлтаралық, ұлттық саясатты жүзеге асыруға және Қазақстан Республикасында қоғамдық-саяси орнықтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

1995 жылғы 1-наурызда Мемлекет басшысының бастамасымен құрылған Ассамблея Қазақстанның саяси жүйесінде маңызды элементіне айналды, ол Қазақстанда тұратын этностардың мүдделерін нығайтады, ұлтына қарамастан азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының бұлжытпай сақталуын қамтамасыз етеді.

Қазіргі таңда Ассамблея ел Президенті Н.Ә. Назарбаев жетекшілік ететін конституциялық орган болып табылады. Мұнан басқа, Ассамблеяның құқықтық мәртебесі ҚР «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» заңымен анықталған. Оның қызметіне байланысты: құру тәртібі, құрылымы және басқару органдары сияқты мәселелер, негізгі стратегиялық мақсаттары мен міндеттері, өкілеттілігі, басқа мемлекеттік органдармен және қоғамдық бірлестіктермен өзара қарым-қатынасының ерекшеліктері «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Ереже» нормативтік құжатымен регламенттелген.

Ассамблеяның жоғары органы – Қазақстан Республикасы Президентінің төрағалығымен өтетін сессия болып табылады, оның шешімі мемлекеттік органдар, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктер үшін қарастыру міндетті болып табылады.

Ассамблеяның айрықша ерекшелігі – елдегі көптеген этностар мүдделерінің жоғары заң шығару органы – ел Парламентіндегі оның өкілдігінің болуы. Ассамблея ҚР Парламенті Мәжілісінің тоғыз депутатын сайлайды. Ассамблеяның мемлекеттік басқаруға қатысудағы және тұтас алғанда қоғамдық қатынастардағы ықпалдылығы мен тиімділігі осымен анықталады.

Ассамблея қоғам өмірінде этносаралық толеранттықтың қазақстандық моделін практикада жүзеге асыруға мүмкіндік беретін көпдеңгейлі және көпфункционалы ұйым болып табылады.

Ассамблеяның басты мақсаты – Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып табылады [2].

Педагогтерге әдістемелік ұсыныстар

Оқушыларды толеранттық құндылықтарын ұғындыра отырып Ассамблеяның қазақстандық қоғамды этносаралық толеранттық пен қоғамдық келісім арқылы бірлестіруге бағытталған қызметінің мән-мағнасын ұғындыру орынды. Өртүрлі іс-шаралар өткізу кезінде «ұлттаралық және конфессияаралық диалог институты» есебінде (ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев 2006 жылы 12 қыркүйекте болған Әлемдік дәстүрлі діндер көшбасшыларының II съезінде Ассамблеяға осындай баға берді) Қазақстан халқы Ассамблеясының басқа елдерде жоқ айрықша орган екеніне баса назар аударған жөн.

Жоғары сынып оқушыларына Ассамблея сайтындағы материалдарды ұсына отырып, мұғалім бұл институттың әлемдік деңгейде «мәдениетаралық диалогтың еуропалық үлгісі» [1, 2] ретінде мойындалып отырғанын атап өткені дұрыс.

Педагогтер Ассамблеяның біздің көпұлтты еліміздегі бейбітшілік пен келісімнің, мәдениет пен дінаралық диалогтың әлемдік эталон есебінде мойындалған жетекші факторы екенін түсіндірулері керек.

Ғылыми жобалар орындаған кезде оның ішінде кіші жобалар әзірлегенде мектеп оқушыларын Қазақстандағы ұлттар мен ұлыстардың бірлігін арттыру, ұлттық ерекшеліктеріне қарамай ҚР азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын сақтауға бағдарланған Ассамблеяның негізгі міндеттерін зерделеу және талдауға үйрету керек.

Жас зерттеушілердің назарын Ассамблея қызметінің нәтижесінде қазақстандық әлеуметте толеранттық сана-сезімнің кездейсоқ емес, мақсатты түрде, біртіндеп орнығып жатқанына аудару керек.

Ассамблеяның айрықша үлгіде болуы нәтижесінде Қазақстан конфессияаралық диалогтың ғаламдық орталығына айналғанын атап өту керек.

Қазақстан Республикасында этникалық және дінаралық толеранттықты қалыптастыру үшін нормативтік-құқықтық база бар. Олар: Қазақстан Республикасының Конституциясы, Ұлттық бірлік доктринасы, Қазақстан Республикасында этномәдени білім беру Тұжырымдамасы.

Біздің ойымызша, әрбір мектепте облыстық Ассамблея жанындағы мәдени орталықтарға баратын оқушы немесе оның ата-анасы бар. Сынып сағаттары, мектептен тыс шаралар кезінде олардың әңгіме-пікірлерін тыңдауды ұсынамыз.

Әрбір мектеп пәнінің тәрбиелік мүмкіндіктері бар екені де белгілі.

Демек, ауық-ауық өткізілетін бірлі-жарым іс-шаралармен шектелмей, оқу пәндерінің (қоғамдық-гуманитарлық цикл пәндері ғана болуы міндетті емес) дидактикалық кеңістігіне тиісті ақпараттарды біртіндеп ендіру қажет және мұны жүйелі түрде жүргізу керек.

Жалпы алғанда, Қазақстандағы білім беру стратегиясы этникалық мәселелерге оңды көзқарас қалыптастыруға, шовинизмнің, діни экстремизмнің, ксенофобияның әртүрлі көріністеріне полимәдениетті толерантты сана-сезім мен мінез құлық қалыптастыру арқылы қарсылық көрсетуге негізделуі тиіс.

2 Білім алушыларда толеранттықты қалыптастырудағы білім беру ұйымдары қызметінің инновациялық тәжірибесі

Толеранттықты қалыптастыру проблемасы ХХ ғасырдың соңында ерекше өзекті болып, біздің елімізде және әлемде айтарлықтай әлеуметтік трансформациялармен келісілді. Қазіргі кезде толеранттық адам қауымдастығының тұтастығы мен көптүрлілігін дамыту мен нығайтудағы адамгершілікті және рухани бағдары болуы мүмкін [3].

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің жыл сайынғы Қазақстан халқына арнаған жолдауларында қоғам назарын үнемі артықшылығы көпұлттылық пен көптілділік болып табылатын, елдегі барлық оқу орындарында қалыптастырылуы тиіс патриотизм, мораль нормалары мен адамгершілік, ұлтаралық келісім мен толеранттық қалыптастыруға бағытталған белгілі бір қадамдарға аударды [4].

Қазақстандық мемлекеттің көпмәдениетті қоғам құру саласындағы заманауи өзгерісі білім беру жүйесіне оқушылардың пәндік құзыреттілігін кеңейтуге ғана емес сондай-ақ басқа ұлттық мәдениет өкілдеріне олардың әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктері аясында толерантты қатынас орнатуға бағдарланған педагогикалық инновациялар енгізу қажеттілігін туғызды.

Жалпы алғанда «толеранттық» түсінігін қарастырмайынша оқушыларда этносаралық толеранттық, көпмәдениетті тәрбиенің инновациялық формалары мен әдістерін қалыптастыру бойынша іс-қимылдың жаңа бағыттарын іздестіру мүмкін емес. «Толеранттық» түсінігі ғылыми категория ретінде ұзақ уақыт бойы эволюция жолымен дамуда және оның мазмұны әлі де болса нақтылануда.

Жалпы толеранттықтың философиялық, әлеуметтік, психологиялық және мәдени аспектілері С.К. Бондырева, Р.Р. Валитова, В.М. Золотухин, З.Б. Қабылбекова, Н.В. Круглова, В.А. Лекторский, А.Н. Нысанбаев, Т.Г. Стефаненко, Г.Т. Телебаев, Х.Т. Шерьязданова және т.б. еңбектерінде қарастырылды.

Педагогикалық ғылымның және қазақстандық қоғамның қазіргі даму кезеңінде білім беру процесін бір біріне ұқсамайтын әлеуметтік этникалық топтардың қатар өмір сүру қажеттілігін түсінуге бағдарланған жаңа мазмұнмен толтыру қажеттілігі туындады. Бұл қажеттілік этносаралық аядағы қазіргі тұрақсыздық, жас ұрпақтың адамгершілік деңгейінің төмендеуі және бүкіл әлемдік кеңістікте зорлық-зомбылық пен төзімсіздіктің күшеюіне байланысты ерекше өзекті болып отыр.

Толеранттық – философиялық, мәдени, әлеуметтік, психологиялық-педагогикалық элементтер үйлестірілген көпаспектілі түсінік. Толеранттық ұғымының мазмұнына осындай қатынаста оны ең алдымен диалогқа және ой еркіндігіне ашықтық ретінде, бір мезгілде тұлғалық және қоғамдық санатты, негізсіз әлеуметтік ортаның және тұтас алғанда әлемнің көпполярлылығын сендіретін, әлемге деген көзқарастар мен қоғамның даму жолдары біркелкі емес немесе қандай да бір адам басым емес деп түсіндіруге болады [5].

М.А. Орлованың ұйғаруынша, толеранттық – бұл ең алдымен адамның басқа мәдениеттерге және ұлттарға белсенді қатынасы, бірақ қалай болғанда да

оларға қатысты аяушылық немесе салғырттық емес [6].

Біздің пікірімізше, қазіргі педагогикада «толеранттық» ұғымына барынша нақты түсінік берген Б.З. Вульфовтың пікірінше «толеранттық – адамның (немесе топтың) басқа менталитет және өмір салты тән адамдармен қатар өмір сүру қабілеті» [7].

Алайда, осы әдістемелік ұсыныстар аясында толеранттық тұлғаның дербес-психологиялық ерекшеліктері кеңістігінде қарастырылады, біздің ойымызша, «толеранттық» түсінігіне М.С. Мацковский ұсынған анықтаманы қарастырған дұрыс сияқты. Оның пікірінше, толеранттық толеранттықтың субъектісі және объектісі арасындағы өзара әрекеттің белгілі сапасы, объектінің сыртқы белгілер, пікірлер, мінез-құлық ережелері және т.б. тұратын әлеуметтік мәдени айырмашылықтарын субъектінің қабылдауға даярлығымен сипатталады [8].

Психологияда «қалыптасу» термині әлеуметтік өздерінің белсенді тіршілік әрекеті үшін субъектілердің қажет тұтас, орнықты сипаттар мен қасиеттерге мақсатты және ұйымдасқан түрде ие болу процесі ретінде түсіндіріледі [9].

Б.С. Гершунскийдің пікірінше, ұлтаралық толеранттықты қалыптастыру қазіргі кезде шешімі бүгінгі күнде де өзекті болып отырған негізгі педагогикалық проблемалардың бірі болып қала береді [10].

Б.З. Вульфов толеранттық тәрбиелеу тәртібін көзқарастары мен өмірлік құндылықтары әртүрлі адамдар арасындағы қарым-қатынас үшін қандай да бір платформа қалыптастыру ретінде қарастырады [7].

Г.У. Солдатованың ойынша, толеранттық тәрбиелеу процесін тиімді және жүйелі жүзеге асыру үшін бірқатар аспектілерді қарастыру қажет:

- психологиялық орнықтылық аспектісі; позитивті мақсаттар жүйесі аспектісі;

- жеке қасиеттер жиынтығы аспектісі; тұлғалық және топтық құндылықтар жүйесі аспектісі [11].

Сонымен, толеранттықты қалыптастыру процесі педагогика, психология, философия, социология категорияларына жатады және бірнеше аспектіде қарастырылады. Толеранттықты қалыптастыру, соның ішінде басқа этникалық топ өкілдеріне қатысты қалыптастырудың мақсаты олармен басқа мәдениет және көзқарастағы адамдар ретінде позитивті әрекеттесу болып табылады.

Бүгін Қазақстан Республикасындағы білім беру стратегиясы білім берудің барлық деңгейлерінде білім алушылардың толеранттығын дамытуға бағдарланған, себебі қазақстандық сарапшылар жүргізілген социологиялық сауалнамалардың қорытындысына сүйене отырып, Қазақстан Республикасында этносаралық қақтығыстар туындау қаупін жоққа шығармайды.

Соңғы деректер бойынша Қазақстанда сұралған респонденттердің 25,1% күнделікті өмір жағдайында (дүкенде, қоғамдық көлікті пайдалануда) этносаралық шиеленіске тап болады [12].

Мысалы, Қарағанды облысында жүргізілген заманауи оқушы тұлғасын көпұлтты ортада қалыптастыру проблемасын зерттеу көрсеткендей, балалардың 10,4% - кей этнос өкілдеріне сенімсіздік танытатынын, сонымен қатар, респонденттер этномәдени айырмашылықтар кейде олардың наразылықтарын

туғызатынын көрсеткен [13]. Басқа ұлт өкілдеріне осындай қатынас және мәдени айырмашылықтарды қабылдамау алдағы кезде маңызды әлеуметтік зардаптарға, қылмысқа, ұлттық негізде жаппай тәртіпсіздікке әкеліп соқтыруы мүмкін.

ҚР «Білім туралы» заңында адам құқығын және бостандығын құрметтеу принципі анықталған, оқушыларда ұлтаралық толеранттықты қалыптастыру, түрлі этнос өкілдері арасында диалог орнату үшін қажет жағдайлар тудыру міндеттері қойылған. Этникалық толеранттықты қалыптастыру міндеттерін жүзеге асыруға бағытталған, 1996 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасында этномәдени білім беру тұжырымдамасында» этномәдени білім берудің бағыттылығы ҚР этностарын біріктіруге ықпал етеді деп көрсетілген, эгоцентризм, ұлтшылдық және нәсілшілдік көріністерінің алдын алуға көмектеседі.

Қазақстандық мектептерде этносаралық толеранттықты қалыптастыру проблемасының қазіргі жағдайына талдау жүргізе отырып біз төмендегі қарама-қайшылықтарды анықтадық:

- әлемдік жаһандану процесі жағдайында оқушылардың ұлтаралық толеранттығын қалыптастыру маңыздылығы мен білім беру мекемелерінің осы қажеттіліктерді іске асыру дайындық деңгейі арасындағы;

- оқушылардың этносаралық толеранттығын қалыптастыру тәсілдерін және технологияларын жаңарту қажеттілігі мен осы жұмысқа мұғалімдердің жеткіліксіз психологиялық-педагогикалық даярлығы арасындағы;

- Қазақстан этностарының өмірді жаңаша көрудегі шынайы қажеттілігі және позитивті этносаралық өзара әрекеті мен білім беру саласындағы этнопедагогикалық көзқарастың пайдаланылмаған педагогикалық әлеуеті арасындағы.

Сонымен, жүргізілген талдау қазақстандық қоғам дамудың қазіргі кезеңінде көпмәдениетті тәрбиенің маңызды құрамдасы ретінде жастардың этникалық және конфессияаралық толеранттығын қалыптастыру процесін арттыруда арнайы педагогикалық жағдайлар туғызу үшін жеткілікті негіз бар деп айтуға мүмкіндік береді.

З.Б. Қабылбекова және М.Б. Мансурова жалпы білім беретін мектептері оқушыларында этникалық толеранттылық қалыптастырудың теориялық, әдіснамалық негіздеріне іргелі зерттеу жүргізді [14].

Бұл зерттеулер нәтижелерінің бірі – педагогикалық қызметтің негізгі бағыты оқушыларды қоғамдық және мәдениеттанулық ұйымдармен этносаралық қатынасқа, серіктестікке тарту болып табылатын ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеуде этнопедагогикалық көзқарастарды іске асырудың тұжырымдамалық моделі (1-сурет).

МОТИВАЦИЈАЛЫҚ - МАҚСАТТЫ БЛОК	<p align="center">Мотивациялық-құндылықты компонент</p> <p>Мақсаты: Оқушыларда ұлтаралық қатынастар мәдениетін қалыптастыру Міндеті: Түрлі ұлт өкілдерімен қатынас процесінде құндылықтар жүйесін және әрекеттер мен іс-қимылдың жоғары адамгершілікті мотивациясын, ұлтаралық қатынасқа қызығушылық қалыптастыру, мектептің білім беру процесінде ұлтаралық қатынастың позитивті тәжірибесін ұйымдастыру</p>		<p>Тәсілдер: мәтіндік-диалогтық, мәдениеттанушылық, интерактивтік, мәнмәтіндік</p> <p>Принциптер: маңыздылық, колжетімдік, сендерлік, түсіну, мәтіндегі мазмұнды баяндау құрылымының адамның танымдық қызметінің психологиялық құрылымына сәйкестігі; тарихи және мәдени мұра басымдылығы; руханилық және мәдени сәйкестік, жеделдету, ғылымилық, колжетімдік, өзін-өзі шығармашылық іске асыру, дербес және ұжымдық көзқарастар бірлігінің принципі чesкая самореализация, принцип единства индивидуального и коллективного подходов</p>			
МАЗМҰНДЫ-ОПЕРАЦИЯЛЫҚ БЛОК	<p align="center">Когнитивті компонент</p> <p>Пәндердің оқу бағдарламалары; оқушылар үшін «Ұлтаралық қатынас мәдениетінің негіздері» және мұғалімдер үшін «Ұлтаралық қатынас мәдениеті» арнайы курстары</p> <table border="1" data-bbox="268 595 1254 871"> <tr> <td data-bbox="268 595 572 871"> <p>Әдістер: Мәдени-кросс, проблемалық, эмпатия әдісі, ойынтерапия әдісі</p> </td> <td data-bbox="572 595 916 871"> <p>Формалар: проблемалық пікірталас-тар, сынып сағаттары, дәстүрлі емес сабақтар (саяхат-сабақ, зерттеу-сабақ, театрландырылған сабақ), тренингтер, ойындар</p> </td> <td data-bbox="916 595 1254 871"> <p>Құралдар: мультимедиялық проектор, интерактивті тақталар, кинофильмдер, Интернет ресурстар, ұлтаралық қатынастың түрлі жағдайы сипатталған карточкалар</p> </td> </tr> </table>			<p>Әдістер: Мәдени-кросс, проблемалық, эмпатия әдісі, ойынтерапия әдісі</p>	<p>Формалар: проблемалық пікірталас-тар, сынып сағаттары, дәстүрлі емес сабақтар (саяхат-сабақ, зерттеу-сабақ, театрландырылған сабақ), тренингтер, ойындар</p>	<p>Құралдар: мультимедиялық проектор, интерактивті тақталар, кинофильмдер, Интернет ресурстар, ұлтаралық қатынастың түрлі жағдайы сипатталған карточкалар</p>
<p>Әдістер: Мәдени-кросс, проблемалық, эмпатия әдісі, ойынтерапия әдісі</p>	<p>Формалар: проблемалық пікірталас-тар, сынып сағаттары, дәстүрлі емес сабақтар (саяхат-сабақ, зерттеу-сабақ, театрландырылған сабақ), тренингтер, ойындар</p>	<p>Құралдар: мультимедиялық проектор, интерактивті тақталар, кинофильмдер, Интернет ресурстар, ұлтаралық қатынастың түрлі жағдайы сипатталған карточкалар</p>				
ҰЙЫМДАСТЫРУ-БАСҚАРУШЫЛЫҚ БЛОК	<p align="center">Іс-әрекеттік компонент</p> <p>Түрлі ұлт өкілдерімен ұлтаралық қатынас тәжірибесін кеңейтуге және қатынастың практикалық біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар өткізу: ұлттық дәстүрлер, облыстық балалар фестивалі, діни мейрамдар (Ораза, Құрбан-айт, Пасха, Рождество және т.б.), көркем-эстетикалық, туристік-өлкетану бағыттары бойынша үйірме жұмысы, «Қазақстан халқы: тарих, білім беру, мәдениет» аймақтық ғылыми-практикалық конференция, қазақ тілі және әдебиеті бойынша облыстық олимпиада.</p>					
ДИАГНОСТИКАЛЫҚ БЛОК	<p>Критерийлер: когнитивті</p> <p>мотивациялық-құндылықты</p> <p>іс-әрекеттік</p>	<p align="center">Көрсеткіштер:</p> <p>өз халқының және өзге халықтардың тарихы мен мәдениетін, басқа ұлттардың ерекшеліктерін білу (тарихы, тілі, діні, салт-дәстүрі, түрлі ұлт адамдарының өзара әрекетіндегі жалпыға қабылданған нормалар мен мінез-құлық ережелері)</p> <p>оқушылардың басқа ұлт адамдарымен әрекеті мен қатынасының мотивациясы; ұлттық айырмашылығына қарамастан әрбір адамды құрметтеу; жалпыадамзаттық құндылықтарға бағдарлану; эмпатия</p> <p>басқа ұлт өкілдерімен позитивті қатынас жасауға даяр болу, этникалық толеранттық көрінісі</p>				
<p>Деңгейлер: төмен, орта, жоғары</p> <p>Нәтиже: этносаралық қатынастың жоғары деңгейінде оқушылардың ұлтаралық толеранттығының қалыптасқандығы</p>						
<p align="center">Педагогикалық шарттар</p> <p>оқушыларда ұлтаралық қатынас мәдениетін қалыптастыруда білім беру процесінің бағыттылығын қамтамасыз ету; оқу (оқу пәндері бағдарламаларының мазмұнын өңдеу (оқу жоспарына оқушылар үшін арнайы курстар кіргізу) және оқудан сыныптан тыс қызметті (ұлтаралық қатынас тәжірибесін кеңейтуге бағытталған шаралар жүргізу) ұйымдастыруға өзгерістер енгізу, оқыту мен тәрбиенің арнайы іріктелген әдістері, формалары мен құралдарын пайдалану</p>						

1-сурет – Оқушыларда этносаралық толеранттық қалыптастыру моделі

Мәдениетаралық білім берудің әлемдік тәжірибесінің талдауы оны балалық шақта жүзеге асырудың өзіндік құндылығын көрсетуге мүмкіндік береді, ол балалықтың мәдениетаралық қатынаста позитивті көзқарас қалыптастыру мен мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға жоғары сензитивтілігімен келісілген.

Қазақстанда мектепке дейін білім беру мекемелерінің балалар топтары мен орта мектептің сыныптары көп жағдайда көпэтникалы. Этносаралық қабылдау ерекшеліктері жасына және дамудың әлеуметтік жағдайларымен келісілгендігі дәлелденді. Бір жағынан, балаларда 6 жасқа дейін өз ұлты туралы түсінігі нақты болмайды алайда, 4 жасар балада өзге ұлттың адамына қарама-қатынасы қалыптаса бастайды. Психологиялық-педагогикалық ғылымның деректері бойынша мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардың түсінігі көбінесе қате болмайды, бірақ 9 жасында эмоционалдық артықшылық беру орнықты стереотипке ауысады, ал оны өзгерту қиын.

Қостанай мемлекеттік институтында Педагогика және бастауыш білім беру әдістемесі кафедрасында Б.Б. Даумованың жетекшілігімен оқушыларда этникалық толеранттық қалыптастыру бойынша Қазақстандағы білім беру ұйымдарының тәжірибесі жинақталды. Оқушыларда этникалық толеранттық қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс Қостанай қаласы және Әуликөл ауылындағы орта мектептер, Қостанай қаласы білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру институты базасында іске асырылды. Қалыптастырушы эксперимент №№ 1, 2, 10, 17-мектептерде жүргізілді, экспериментке 10-сыныптардан 200-ге жуық оқушы қатысты. Осы зерттеулер негізінде оқушыларда ұлтаралық толеранттығын қалыптастыру деңгейін бағалаудың критериалдық-диагностикалық кешені құрастырылды.

«Қазақстан – барлық азаматтардың Отаны» курсы зерттеу оқушыларда елімізде бейбіт, жасампаз, қақтығыссыз өмір үшін барлық жағдай жасалғанын сезінуіне ықпал етеді [15; 16].

Білім беру ұйымдарының орта мектеп оқушыларында ұлтаралық толеранттық қалыптастыру бойынша инновациялық педагогикалық тәжірибесін зерттеу нәтижесінде біз оқушының этникалық толеранттығы білім, мойындау, олардың ұлттық ерекшеліктерін қабылдау және тұлғаның құқықтары мен бостандығын құрметтеуі тұлғаның интегралды сипатын көрсетеді деген қорытындыға келдік, ол индивидтің, басқа этнос өкілдерін өзара қабылдауын, өзара әрекеттесуін болжайды.

3 Оқушыларда толеранттықты қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар

Білім беру ұйымдарының педагогикалық ұжымы білім беру мекемелерінде білім алушының әрқайсысы ұлттық бірдейлігіне және діни нанымына қарамастан өз конституциялық құқықтары үшін тең дәрежеде білім алуына, оқу барысында өзінің әлеуеттік мүмкіндіктері мен әлеуметтік дамуын толық ашу үшін барлығымен бірдей мүмкіндіктерге қол жеткізуі үшін қолайлы әлеуметтік-психологиялық орта құруы қажет.

Оқушыда толеранттық сияқты қасиетті қалыптастыруда педагог жұмысының өзіндік ерекшеліктері бар.

Көпұлтты және бірұлтты ұжымның педагогтары өз жұмыстарының жақсы ойластырылуы, бар кезеңде бірізді болуы үшін қолдан келгеннің барлығын жасауы тиіс.

Педагогтардың тәрбие қызметінің осы саладағы тәрбие әрекеті аясының негізгі элементтері:

- түрлі ұлт өкілдерінің ерекшеліктерін зерттеу, олардың әдет-ғұрпымен, салтымен, дәстүрлерімен танысу, қандай да бір оқушыға қатысты белгілі бір этнос өкілі болғандығы үшін ғана біржақты қатынас қалыптасуына жол бермеу;

- көпұлтты сынып ұжымындағы қарым-қатынас сипатын, моральдық-психологиялық ахуалды сын тұрғысынан ұғынуы;

- соқыр нанымдарды, өзімшілдікті, ұлттық шектеулілікті жоюда дамуының әр кезеңінде көпұлтты сынып ұжымын біріктіру бойынша педагогтың қызметі;

- мектеп ұжымында ұлттық белгісі бойынша тартысты жағдайларда жол бермеу бойынша жағдай жасау;

- ұлтаралық қатынас мәдениетін қалыптастыру (дөңгелек үстелдер, ұлттық мерекелер, түрлі діндер туралы әңгімелер, интернационалдық достық клубтары).

Біздің пікірімізше, мектеп педагогикалық құрамының тәрбие жұмысының тиімділігін арттыру үшін осы салада көпмәдениетті білім беру ортасында толеранттық қалыптастырумен байланысты бірқатар ұсыныстар қарастырған дұрыс:

- ұлтаралық толеранттықты қалыптастыру курсына іске асыру аясында білім беру ұйымының жұмыс жоспарына сабақта да, сыныптан тыс шараларда да көрініс табатын толеранттық және этнотолеранттық мәселелері кіргізілуі тиіс;

- педагогтер оқушылардың этникалық толеранттығының деңгейін көтеруге, сондай-ақ олардың өз ұлттық бірдейлігінің позитивтілігін арттыруына ықпал ететін кіріктірілген курстар бағдарламаларын әзірлеуі тиіс;

- зерттеушілік сипатындағы жұмыстардың тақырыптарын дайындауда ҚР ұлтаралық келісімді сақтау мәселесіне ерекше назар аудару қажет;

- этникалық толеранттық деңгейіне ықпал ететін теріс ықпалдарды төмендету үшін мәдениетаралық диалог дағдыларын әзірлеуге бағытталған мәдениетаралық қатынастардың әлеуметтік-психологиялық тренингтерін

өткізу қажет;

– пән мұғалімдері гуманитарлық цикл пәндерінде түрлі халықтардың фольклорлық және әдеби дереккөздерінің көмегімен Қазақстанның мәдени мұрасын зерттеуді тәжірибеге енгізулері қажет.

Бастауыш мектептегі оқу кезеңі педагогтар тарапынан болатын тәрбиесіне ықпалына әлдеқайда сезімтал болғандықтан, осы әдістемелік ұсыныстар аясында осы жас санатындағыларда этникалық толеранттық процесін қалыптастырумен байланысты негізгі кезеңдерге нақты тоқталамыз.

Бастауыш мектеп балаларында көпмәдениетті білімді қалыптастыру үшін әдебиетті келесі бағыттар бойынша: республикалар туралы танымдық әңгімелер; түрлі ұлт адамдарының еңбегі және тұрмысы туралы әңгімелер; халықтардың ұлттық мәдениетімен таныстыратын әңгімелер; халықтардың ұлттық мәдениетімен таныстыратын әңгімелер; түрлі ұлт балаларының өмірі туралы әңгімелерді таңдау қажет.

Бүгінгі таңда бір жағынан, жалпыадамзаттық адамгершілік құндылықтарының призмасы арқылы іріктелген, түрлі ұлт өкілдеріне сыйластық, қызығушылық және құрмет сезімін оятатын, басқа жағынан – адамгершілік руханилықтың негізін қалайтын, балаларды көпұлтты көркем әдебиетпен, үздік шығармалармен таныстыратын бастауыш сынып оқушыларына арналған арнайы хрестоматия қажет. Оны ұлттық колоритті шынайы және талантты түрде көрсететін суретшілердің ашық түсті ірі иллюстрацияларымен безендіру маңызды.

Оқушыларға көпұлтты балалар бақшасында ҚР мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқытудың маңызы зор, солай бола тұра, алғашқы білімді өз ұлтының тілінде беру артық болмас еді, біздің ойымызша ол балалардың ұлттық өзіндік ерекшелігіне және мәдениетіне қызығушылығын айтарлықтай арттырар еді, сол сияқты ұлттық бірдейлікті қалыптастыру процесіне оң әсер етеді.

Ана тілін ерте жастан оқыту тиімді екенін тәжірибе көрсетіп отыр, және бала тілді неғұрлым ерте меңгере бастаса, соғұрлым тиімді, сол себепті оқыту-тәрбиелеу мекемесінің міндеттерінің бірі – көптілді білім беру процесіне жағдай жасау әрі қамтамасыз ету болып табылады.

Көптілді қазақстандық қоғамда барлық педагогикалық іс-қимыл гуманистік идеяларды көрсетуі тиіс және қазақстан халықтары мәдениетінде бірегей этникалық, ұлттық, өзіндік сипатын сипаттауы қажет.

Қорытынды

Толеранттық проблемасын қарым-қатынас мәдениетімен тікелей байланысты тәрбие проблемасына жатқызуға болады. Қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру проблемасы – мектептің, жалпы қоғамның алдында өткір тұрған мәселенің бірі. Міне осыған байланысты өскелең ұрпақта толерантты болу қабілетін қалыптастыру қажеттігі туындайды.

Педагогика ғылымы тұрғысынан, заманауи Қазақстан оқушы-жастарын толеранттық идеясында тәрбиелеу мінез-құлықтың ұлтаралық мәдениеті идеяларын түсіндіру мақсатында ауық-ауық өткізілген іс-шаралармен шектелуі тиіс емес, ол жүйелі және тұрақты негізде өткізілуі тиіс.

Біз қазіргі оқушылардың қоғамдық жұмыстармен белсенді айналысатын пайызы салыстырмалы төмен екендігін ескере отырып, этносаралық толеранттықты қалыптастыру сияқты тәрбие жұмысының қандай да маңызды деген аспектілерінің бірімен байланысты түрлі жобаларға тарту есебінен олардың қатарын арттыру туралы шындап ойлануымыз керек.

Толеранттық ұғымын әртүрлі қабылдай отырып, педагогикалық ортада ЮНЕСКО-ның толеранттық ұстанымдары Декларациясында ұсынылған ұғымдарға сүйенген дұрыс. Осы құжаттың 1 бабы бойынша толеранттық дегенміз.

Әлемнің көптүрлі мәдениетін, әр адамның өзін-өзі көрсетуін, жеке тұлғаның қадір қасиеттерін сыйлау, қабылдау және түсіну. Оған білім, ашықтық, қарым-қатынас, ой, ар-ождан, сенім еркіндігі ықпал етеді. Толеранттық – көптүрліліктегі үйлесімділік. Бұл тек моральдық парыз емес, саяси, құқықтық қажеттілік. Толеранттық- бұл бейбітшілікке қол жеткізу, соғыс мәдениетін, бейбітшілік мәдениетімен ауыстыру жолы.

Толеранттық орынсыз шегішектеу, жағымпаздану емес. Толеранттық- ең алдымен адамның әмбебап құқықтарын, негізгі бостандықтары негізінде қалыптастырылатын қатынас. Ешқандай жағдайда толеранттық негізгі құндылықтарға қол сұғуға жол бермейді. Торларанттықты әрбір адам, топтар, қоғам танытуы керек:

– адам құқығын бекітуге, плюрализмге, оның ішінде мәдениет плюрализміне, демократия, тәртіп орнатуға септігін тигізу; Толеранттық догматизмнен, абсолюттендіруден бас тарту, адам құқығы саласындағы халықаралық актілердегі нормаларды сақтау;

– толеранттық әлеуметтік әділетсіздікке көну, өз сенімдерінен бас тартып басқаныкін мойындау деген емес; Бұл - әркім өз сенімін қорғайды, бірақ басқаныкіне сыйластықпен қарайды деген сөз. Бұл - адамдар сыртқы келбеті, әлеуметтік мәртебесі, тілі, мінез-құлқы, құндылықтары бойынша әртүрлі, бірақ олар өздерінің жеке ерекшеліктерін сақтай отырып өзара бейбітқатар өмір сүруге құқылы деген сөз. Бір адамның пікір екінші адамға еріксіз таңылуы дұрыс емес.

Басқаша айтқанда, толеранттық-өз пікіріңе зиянын тигізбей, басқаның пікірін сыйлау, агрессияға ұласпайтын белсенділік.

Әдебиет

1 Қазақстан Республикасы Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың халыққа Жолдауы «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» – Астана, 2012 // Егемен Қазақстан. – 2012. – 14 желтоқсан.

2 Source URL: <http://www.assembly.kz/ru/docs/polozhenie-ob-assamblee-naroda-kaz>.

3 Макаев В.В., Малькова З.А., Супрунова Л.Л. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы // Педагогика. - 1999. - № 4.

4 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына Жолдауы. Ресми мәтін. – Астана, 17 қаңтар, 2014.

5 Толерантность и согласие: Материалы международной конференции «Толерантность, взаимопонимание и согласие». -М.: 1997. -С. 10-15.

6 Орлова М.А. Формирование толерантности у дошкольников // Дошкольное воспитание. – 2003. – №11. - С. 34.

7 Вульф В.Б. Воспитание толерантности: сущность и средства // Внешкольник. – 2002. – №6. – С. 12-16.

8 Мацковский М.С. Толерантность как объект социологического исследования. // Межкультурный диалог: исследования и практика. Под ред. Г.У. Солдатовой, Т.Ю. Прокофьевой, Т.А. Лютой. -М.: Центр СМИ МГУ им. М.В. Ломоносова, 2004. - С. 143.

9 Морозов А. В. Деловая психология. Курс лекций; Учебник для высших и средних специальных учебных заведений. -СПб.: Издательство Союз, 2000.

10 Гершунский Б.С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования // Педагогика. – 2003. – №1. – С. 3-10.

11 Солдатова Г.У. Толерантность и интолерантность две грани межэтнического взаимодействия. Век толерантности: научно-публицистический вестник. – М.: МГУ, 2001. -С. 90-100.

12 Место толерантности в политической сфере Республики Казахстан // Духовное согласие и толерантность казахстанского общества: материалы международной научно-практ. конф. / под науч. ред. К.М. Баймырзаева, В.И. Жарковой, Л.Я. Шевченко, Т.К. Элибек. – Костанай: КГПИ, 2008.

13 Даумова Б.Б. Педагогика этнотолерантности: пособие к спецкурсу для учителей общеобразовательных школ. – Костанай, 2010. – 55 с.

14 Кабылбекова З.Б. Теоретико-методологические основы формирования этнической толерантности у учащихся общеобразовательных школ: Автореф. дис. ... доктора пед. наук. – Шымкент, 2010.

15 Даумова Б.Б. Казахстан – Родина всех своих граждан: пособие для учащихся старших классов. – Костанай, 2009. – 176 с.

16 Бельгибаева Г.К., Айтжанова Р.М. Формирование этнической толерантности у учащейся молодежи в республике Казахстан // Международный журнал экспериментального образования. – 2013. – № 11. – С. 10-14.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Қоғамдық келісім мен ұлттық бірліктің қазақстандық моделін жүзеге асырудағы Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі	4
2 Білім алушыларда толеранттықты қалыптастырудағы білім беру ұйымдары қызметінің инновациялық тәжірибесі	7
3 Оқушыларда толеранттықты қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсыныстар	12
Қорытынды	14
Әдебиет	15

Введение

Толерантность сегодня провозглашена социальной ценностью современного мира. В 1996 году Генеральная Ассамблея предложила государствам членам ООН ежегодно 16 ноября отмечать Международный день толерантности. Природа толерантности настолько сложна, что требует понимания различных форм ее проявления. Она касается всех сфер общественных отношений: начиная от межличностных и заканчивая межгосударственными. В полной мере проблема толерантности проявляется в тех сообществах, где социальные подструктуры характеризуются многообразием этнических культур, религиозных конфессий.

Современное казахстанское общество представляет собой многонациональный и многоконфессиональный социум. В настоящее время в Республике Казахстан вместе с коренным этносом проживают представители свыше 140 этносов и этнических групп, более 40 различных религиозных конфессий. Эффективное развитие такого общества в принципе невозможно без подчеркнута уважительного отношения ко всем национальностям и конфессиям, исторически сложившимся на территории Республики, что и закреплено в Конституции РК.

Обеспечение этого права – права равенства перед законом всех вероисповеданий и национальностей неразрывно связано с решением задачи формирования межконфессиональной и межнациональной толерантности у подрастающего поколения. Качество ее решения в целом и будет определять состояние казахстанского общества в ближайшей перспективе, именно поэтому современное казахстанское многонациональное общество ставит перед учебными заведениями страны в качестве одной из приоритетных задач задачу формирования межконфессиональной и межнациональной толерантности у подрастающего поколения. Для реализации данной национальной политики, направленной на обеспечение межэтнической толерантности, был основан соответствующий элемент государственной политической системы – Ассамблея народа Казахстана (далее – Ассамблея), созданная по инициативе Президента страны Н.А. Назарбаева в 1995 году.

Формирование и развитие толерантной личности на современном этапе приобретает все большую актуальность, так как именно школа является своеобразным ориентиром для учащихся в многонациональном мире и способствует формированию и развитию у них культуры межнационального общения.

В этой связи:

- в первом разделе предлагаемых методических рекомендациях будет показана роль Ассамблеи народа Казахстана в консолидации общества;
- во втором разделе раскрыта сущность понятия «толерантность» и определены концептуальные основы воспитания толерантности школьников;
- в третьем разделе будут даны методические рекомендации по формированию толерантности учащихся в воспитательной системе школы.

1 Роль Ассамблеи народа Казахстана в реализации казахстанской модели общественного согласия и национального единства

На рубеже XX и XXI веков казахстанское общество открыло для себя новый феномен – этническое возрождение или этнический парадокс современности. Сущность данного явления заключается в значительном повышении роли этничности в общественных процессах, возрождении интереса граждан к собственной этнической идентичности, языку, культуре, обычаям, традициям на фоне нарастающей интернационализации экономической и социально-политической жизни.

В настоящее время межэтнические отношения в Казахстане характеризуются стабильностью и отсутствием острых межнациональных конфликтов, что объясняется вековыми традициями совместного проживания разных народов на территории государства.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своих выступлениях всегда подчеркивает, что социальная модернизация государства требует конкретного подхода и соблюдения определенных межэтнических норм общения и поведения, нацеленных на реально осязаемые, позитивные изменения в жизни всего нашего общества, каждой казахстанской семьи и каждого казахстанского гражданина [1].

В связи с этим, политическая стратегия казахстанского государства должна способствовать созданию благоприятного климата культурного, межэтнического взаимопонимания, в котором каждый человек, независимо от этнической принадлежности и вероисповедания, чувствовал бы себя комфортно, безопасно и защищенно.

Значительная роль в реализации такой модели общественного согласия и национального единства отведена деятельности Ассамблеи, которая направлена на реализацию государственной межнациональной национальной политики и обеспечение общественно-политической стабильности в Республике Казахстан.

Ассамблея, созданная 1 марта 1995 года по инициативе Главы государства, стала значимым элементом политической системы Казахстана, скрепившим интересы населяющих его этносов, обеспечивающим неукоснительное соблюдение прав и свобод граждан независимо от их национальности.

В настоящее время Ассамблея представляет собой конституционный орган, возглавляемый Президентом страны Н.А. Назарбаевым. Кроме того, Законом РК «Об Ассамблее народа Казахстана», определен правовой статус Ассамблеи, а нормативным документом «Положение об Ассамблее народа Казахстана» регламентированы порядок формирования, структура и органы управления, основные стратегические цели и задачи, полномочия, особенности взаимодействия с другими государственными органами и общественными объединениями.

Высшим органом Ассамблеи является сессия, проводимая под председательством Президента Казахстана, решения которой становятся обязательными для рассмотрения, как государственными органами, так и общественными объединениями.

К особенностям Ассамблеи можно отнести представительство в ней интересов множества этносов страны в высшем законодательном органе – Парламенте страны, так как Ассамблея избирает 9 депутатов Мажилиса Парламента. В этом заключается действенность и продуктивность участия Ассамблеи в государственном управлении и общественных отношениях.

Главной целью Ассамблеи является обеспечение межэтнического согласия в Республике Казахстан.

Роль деятельности Ассамблеи также определяется ее полномочиями, так как она осуществляет свою деятельность на всей территории Республики Казахстан, без исключения. Кроме того, следует отметить, что Ассамблеи областей (города республиканского значения, столицы) – учреждения без образования юридического лица при акимах областей при осуществлении своей деятельности подотчетны и ответственны перед Ассамблеей [2].

Методические рекомендации для педагогов

Приобщая школьников к ценностям толерантности, целесообразно раскрыть те усилия, которые Ассамблея прилагает для консолидации, межэтнической толерантности и общественного согласия в казахстанском сообществе.

При проведении различных мероприятий следует обращать внимание на уникальность (нет аналогов в других странах) Ассамблеи народа Казахстана как «института межнационального и межконфессионального диалога». Именно такую оценку дал Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаева в своем выступлении на II Съезде лидеров мировых и традиционных религий (12. 09. 2006 г.).

Предлагая старшеклассникам изучение материалов на сайте Ассамблеи, педагогам следует особо обращать внимание, что в своем развитии данный институт становится уже признанной в мире «евразийской моделью диалога культур» [1].

Педагогам следует пояснять, что в этой связи Ассамблея является ведущим фактором мира и согласия, диалога культур и религий в нашей многонациональной стране, которые справедливо признаны мировым эталоном.

При выполнении научных проектов, в том числе мини-проектов целесообразно обучать школьников исследованиям и анализу основного предназначения Ассамблеи, которое состоит в сплочении всех населяющих Казахстан этносов и обеспечении соблюдения прав и свобод граждан РК, независимо от их национальной принадлежности. Особо обращать внимание юных исследователей на то, что благодаря роли Ассамблеи формирование толерантного сознания у членов казахстанского социума происходит не стихийно, это процесс целенаправленный, систематичный и последовательный. Более того, в силу своей уникальности Ассамблея во многом способствовала тому, что Казахстан превратился в центр глобального межконфессионального диалога.

При этом для формирования этнической и религиозной толерантности в

Казахстане имеется вся необходимая нормативно-правовая база: Конституция Республики Казахстан, Доктрина национального единства, Концепция этнокультурного образования в Республике Казахстан и др.

Мы полагаем, что в каждой школе найдется ученик, который (сам или родители) посещает культурные центры при областных Ассамблеях. Поэтому рекомендуем заслушивать их рассказы во время классных часов, внешкольных мероприятий. Более того, каждый школьный предмет располагает воспитывающим потенциалом. Следовательно, не рекомендуется ограничиваться разовыми мероприятиями, а методически грамотно «вкрапливать» соответствующую информацию в дидактическое поле преподаваемого предмета (причем предметы не обязательно только общественно-гуманитарного цикла). И делать это следует систематически.

В целом, образовательная стратегия в Казахстане должна основываться на позитивном подходе к этническим вопросам и всячески препятствовать различным проявлениям шовинизма, расизма, религиозного экстремизма, ксенофобии через формирование поликультурного и толерантного сознания и поведения.

2 Инновационный опыт работы организаций образования по формированию толерантности школьников

Проблема формирования толерантности стала особенно актуальной в конце XX столетия, что было обусловлено значительными социальными трансформациями в нашей стране и в мире. В настоящее время именно толерантность может стать нравственным и духовным ориентиром развития и укрепления целостности и многообразия человеческого сообщества [3].

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своих ежегодных обращениях к народу Казахстана постоянно акцентирует внимание общества на то, что определенные шаги, направленные на формирование патриотизма, норм морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, должны осуществляться во всех учебных заведениях страны, преимуществом которой является многонациональность и многоязычие [4].

Современное преобразование казахстанского государства в сфере построения поликультурного общества вызвало необходимость внедрения в образовательную систему педагогических инноваций, ориентированных не только на расширение предметных компетенций школьников, но и на формирование толерантного отношения к представителям иной национальной культуры в рамках их социокультурной компетентности.

Поиск новых направлений работы по формированию межэтнической толерантности у школьников, инновационных форм и методов поликультурного воспитания невозможен без рассмотрения такого понятия как «толерантность». Как научное понятие «толерантность» эволюционировала на протяжении довольно длительного периода и его содержание продолжает уточняться.

В целом, философские, социологические, психологические и культурные аспекты толерантности рассматривались в работах С.К. Бондыревой, Р.Р. Валитовой, В.М. Золотухина, З.Б. Кабылбековой, Н.В. Кругловой, В.А. Лекторского, А.Н. Нысанбаева, Т.Г. Стефаненко, Г.Т. Телебаева, Х.Т. Шерьяздановой и др.

На современном этапе развития педагогической науки и казахстанского общества возникла потребность в новом содержательном наполнении образовательного процесса, базирующемся на понимании необходимости совместного существования различных, непохожих друг на друга этнических групп. Эта потребность становится особенно актуальной в связи с имеющейся нестабильностью в межэтнической сфере, со снижением уровня нравственности и утере нравственных ориентиров у молодого поколения, наличием эскалации насилия и нетерпимости во всем мировом пространстве. Толерантность многоаспектное понятие, сочетающее в себе философские, культурные, социальные, психолого-педагогические элементы. При данном подходе к содержанию понятия толерантность ее можно трактовать, прежде всего, как открытость к диалогу и свободе мышления, одновременно личностную и общественную категорию, априорно утверждающую многополярность социальной среды и мира в целом, согласно которой взгляды

на мир и пути развития общества не могут сводиться к единообразию или доминированию кого-бы то ни было [5].

По утверждению М.А. Орловой, толерантность – это, прежде всего, активное отношение человека к иным культурам и нациям, но никак не жалость или попустительство по отношению к ним [6]. Довольно конкретную, на наш взгляд, в современной педагогической науке трактовку понятия «толерантность» предоставил Б.З. Вульф: «толерантность – это способность человека (или группы) сосуществовать с другими людьми, которым свойственны иные менталитет и образ жизни» [7].

Однако, в рамках данных методических рекомендаций, когда толерантность рассматривается в пространстве индивидуально-психологических особенностей личности, нам представляется, что правильным будет принятие дефиниции понятия «толерантность», обозначенное в предложенной М.С. Мацковским. По его мнению, толерантность представляет собой определенное качество взаимодействия между субъектом и объектом толерантности, характеризующееся готовностью субъекта принимать социокультурные отличия объекта, включающие в себя внешние признаки, высказывания, особенности поведения и т.д. [8].

В психологии термин «формирование» трактуется как процесс целенаправленного и организованного овладения социальными субъектами целостными, устойчивыми чертами и качествами, необходимыми им для успешной жизнедеятельности [9].

По мнению Б.С. Гершунского, формирование межнациональной толерантности является одной из основных педагогических проблем современности, решение которой остается актуальным и в наши дни [10].

Б.З. Вульф рассматривает процедуру воспитания толерантности как формирование некой платформы для общения между людьми с различными взглядами, жизненными ценностями [7].

По мнению Г.У. Солдатовой, для эффективного и системного осуществления процесса формирования толерантности необходимо рассматривать несколько аспектов: аспект психологической устойчивости; аспект системы позитивных установок; аспект совокупности индивидуальных качеств; аспект системы личностных и групповых ценностей [11].

Таким образом, процесс формирования толерантности относится к категориям педагогики, психологии, философии, социологии и рассматривается в нескольких аспектах. Целью формирования толерантности, в том числе по отношению к представителям другой этнической групп, является позитивное взаимодействие с ними как с людьми иных культур и взглядов.

Сегодня образовательная стратегия в Республике Казахстан нацелена на развитие этнотолерантности обучаемых на всех без исключения уровнях образования, так как казахстанские эксперты не исключают опасности возникновения в Республике Казахстан межэтнических конфликтов, основываясь на результатах проведенных социологических опросов. Так, по последним данным в Казахстане 25,1% опрошенных респондентов сталкиваются с межэтническим напряжением в повседневных жизненных

ситуациях (в магазине, при пользовании общественным транспортом) [12].

Например, проведенное в Карагандинской области исследование проблем формирования личности современных учащихся в многонациональной среде показало, что 10,4% детей с недоверием относятся к представителям некоторых этносов, мало того, респонденты отметили: этнокультурные различия их порой даже раздражают [13]. Подобное отношение к представителям других национальностей и неприятие культурных различий в дальнейшем может привести к более серьезным социальным последствиям, преступлениям, массовым беспорядкам на национальной почве.

В действующем Законе РК «Об образовании» определен принцип уважения прав и свобод человека, поставлены задачи формирования межнациональной толерантности у школьников, создания необходимых условий для диалога между представителями различных этносов. На реализацию задач формирования этнической толерантности нацелена принятая еще в 1996 году «Концепция этнокультурного образования в Республике Казахстан», в которой отмечено, что направленность этнокультурного образования содействует единению этносов РК, помогает предотвратить проявления эгоцентризма, национализма и расизма.

Проведя анализ современного состояния проблемы формирования межэтнической толерантности в казахстанских школах, мы выявили наличие следующих противоречий между:

- значимостью формирования межнациональной толерантности школьников в условиях процесса мировой глобализации и степенью готовности самих образовательных учреждений реализовать данную потребность;

- необходимостью обновления подходов и технологий формирования этнической толерантности школьников и недостаточной психолого-педагогической подготовкой учителей к данной работе;

- объективной потребностью обретения нового видения жизни этносов Казахстана и позитивного межэтнического взаимодействия и неиспользованным педагогическим потенциалом этнопедагогического подхода в области образования.

Таким образом, проведенный анализ позволяет утверждать, что на современном этапе развития казахстанского общества имеются достаточные основания для создания специальных педагогических условий для повышения эффективности процесса формирования этнической и межконфессиональной толерантности молодежи как важной составляющей поликультурного воспитания.

Фундаментальные исследования теоретико-методологических основ формирования этнической толерантности у учащихся общеобразовательных школ проведены М.Б. Насыровой, З.Б. Кабылбековой [14]. Одним из результатов этих исследований является концептуальная модель реализации этнопедагогического подхода в воспитании культуры межнационального общения, где основным направлением педагогической деятельности является включение школьников в межэтническое общение, партнерство с общественными и культурологическими организациями (рисунок 1).

МОТИВАЦИОННО-ЦЕЛЕВОЙ БЛОК	Мотивационно-ценностный компонент			Подходы: текстуально-диалогический, культурологический, интегративный, контекстный Принципы: значимость, доступность, убедительность, понимание, соответствие структуры изложения содержания, включенного в текст, психологической структуре познавательной деятельности человека; приоритетность исторического и культурного наследия; духовность и культуросообразность, интенсификация, научность, доступность, творческая самореализация, принцип единства индивидуального и коллективного подходов
СОДЕРЖАТЕЛЬНО-ОПЕРАЦИОННЫЙ БЛОК	Когнитивный компонент			
	Методы: Кросс-культурный, проблемный, метод эмпатии, метод игротерапии	Формы: проблемные диспуты, классные часы, нетрадиционные уроки (урок-путешествие, урок-исследование, урок-театрализация), тренинги, игры	Средства: мультимедийный проектор, интерактивные доски, кинофильмы, ресурсы Интернета, карточки с описанием различных ситуаций межнационального общения	
ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ БЛОК	Деятельностный компонент			
ДИАГНОСТИЧЕСКИЙ БЛОК	Критерии: когнитивный	Показатели: знания истории и культуры своего и других народов, особенностей других национальностей (истории, языка, религии, обычаев, общепринятых норм и правил поведения при взаимодействии людей разных национальностей)		
	мотивационно-ценностный	мотивация поступков и общения учащихся с людьми различных национальностей; уважение к каждому человеку, независимо от его национальной принадлежности; ориентация на общечеловеческие ценности; эмпатия		
	деятельностный	готовность позитивно контактировать с представителями других национальностей, проявление этнической толерантности		
	Уровни: низкий, средний, высокий			
	Результат: сформированность межнациональной толерантности школьников на высоком уровне межэтнического общения			
Педагогические условия				
обеспечение направленности образовательного процесса на формирование у школьников культуры межнационального общения; внесение изменений в организацию учебной (переработка содержания программ учебных дисциплин (включение в учебный план спецкурса для школьников) и внеучебной (проведение мероприятий, направленных на расширение опыта межнационального общения), использование специально отобранных методов, форм, средств обучения и воспитания.				

Рисунок 1 – Модель формирования межэтнической толерантности у школьников

Анализ мирового опыта межкультурного образования позволяет выделить специфическую ценность его реализации именно в детском возрасте, обусловленную высокой сензитивностью детства к формированию позитивных установок в межкультурном общении и развитию межкультурной компетентности. Детские группы дошкольных образовательных учреждений и классы средних школ в Казахстане в большинстве своем полиэтничны. Доказано, что особенности межэтнического восприятия обусловлены возрастом и социальными условиями развития. С одной стороны, дети до 6 лет имеют достаточно размытое представление о своей национальности, в то же время уже в 4 года у ребенка начинает формироваться отношение к человеку другой национальности. По данным психолого-педагогической науки, дошкольники и младшие школьники остаются в большинстве своем непредубежденными, но уже с 9 лет эмоциональные предпочтения складываются в устойчивые стереотипы, изменить которые становится очень трудно.

На кафедре педагогики и методики начального обучения Костанайского государственного института под руководством Б.Б. Даумовой был обобщен опыт работы образовательных организаций Казахстана по формированию у обучаемых этнической толерантности. Опытно-экспериментальная работа по формированию этнической толерантности школьников осуществлялась на базе средних школ г. Костанай и с. Аулиеколь, ИПК работников образования г. Костанай. Формирующий эксперимент проводился в СШ №№ 1, 2, 10, 17, в нем принимали участие около 200 учащихся 10-х классов. На основании этих исследований был составлен критериально-диагностический комплекс оценки уровня сформированности межнациональной толерантности у школьников.

Изучение курса «Казахстан – Родина всех своих граждан» способствует осознанию школьниками того факта, что в нашей стране созданы все условия для мирной, созидательной, бесконфликтной жизни [15; 16]. В результате изучения инновационного педагогического опыта работы организаций образования по формированию межнациональной толерантности школьников мы пришли к выводу, что этническая толерантность школьника представляет собой интегральное качество личности, предполагающее способность индивида к взаимопринятию, взаимодействию с представителями иных этносов, основанное на знании, признании, принятии их национальных отличий и уважении к правам и свободам личности.

3 Методические рекомендации по формированию толерантности школьников

Педагогический коллектив образовательных организаций должен создавать в учебных заведениях такую благоприятную социально-психологическую среду, в которой каждый обучающийся, независимо от своей национальной идентичности и вероисповедания, имеет одинаковые со всеми возможности для реализации своего конституционного права на получение равноценного образования, для полного раскрытия своих потенциальных возможностей и социального развития в период учебы.

Работа педагога по формированию такого качества, как толерантность у школьников имеет свои специфические особенности.

Педагоги многонационального и мононационального коллектива должны делать все, чтобы их работа была хорошо продумана, тщательно спланирована, последовательна на всех этапах.

Основными элементами в рамках данного участка воспитательной деятельности педагогов является:

- изучение специфики представителей различных наций, знакомство с их нравами, обычаями, традициями, недопущение предвзятого отношения к тому или иному школьнику, как представителю определенного этноса;

- критическое осмысление педагогом характера имеющихся взаимоотношений, морально-психологической атмосферы в многонациональном классном коллективе;

- деятельность педагога по сплочению многонационального классного коллектива на каждом из этапов его существования для искоренения предрассудков, эгоизма, национальной ограниченности;

- создание условий по предотвращению конфликтных ситуаций в школьном коллективе по национальному признаку;

- формирование культуры межнационального общения (круглые столы, национальные праздники, беседы о различных религиях, клубы интернациональной дружбы).

С нашей точки зрения для увеличения эффективности воспитательной работы педагогического состава школы на этом участке было бы неплохо рассмотреть некоторые дополнительные рекомендации, связанные с формированием толерантности в поликультурной образовательной среде:

- в рамках реализации курса формирования межнациональной толерантности в планы работы организаций образования должны быть внесены вопросы формирования толерантности и этнотолерантности, которые находят отражение и в уроках, и внеклассных мероприятиях;

- педагогами должны разрабатываться программы интегрированных курсов, что будет способствовать как увеличению уровня этической толерантности школьников, так и повышению позитивности их собственной национальной идентичности;

- при разработке тематики работ исследовательского характера, особое внимание следует уделять вопросам сохранения межнационального

согласия в РК;

– для снижения негативного влияния на уровень этнической толерантности необходимо проводить социально-психологические тренинги межкультурного взаимодействия, направленные на выработку навыков межкультурного диалога;

– на уроках гуманитарного цикла учителям-предметникам следует практиковать изучение культурного наследия Казахстана посредством фольклорных и литературных источников разных народов.

Так как период обучения в начальной школе является наиболее чувствительным к воспитательному воздействию со стороны педагогов, то в рамках данных методических рекомендаций мы более подробно остановимся на основных моментах, связанных с процессом формирования этнической толерантности именно у данной возрастной категории.

Для формирования у детей младшего школьного возраста поликультурных знаний необходимо подбирать литературу по таким направлениям: познавательные рассказы о республиках; рассказы о труде и быте людей разных национальностей; рассказы, знакомящие детей с национальной культурой народов; рассказы о жизни детей разных национальностей.

Сегодня нужна специальная хрестоматия для детей младшего школьного возраста, которая более основательно знакомила бы детей с многонациональной художественной литературой, лучшими произведениями, подобранными через призму тех общечеловеческих нравственных ценностей, которые, с одной стороны, вызывают симпатию, интерес и уважение к людям различных национальностей, а с другой – закладывают основу человеческой духовности. Важно сопроводить ее яркими крупными иллюстрациями художников, талантливо и правдиво передающих национальный колорит.

Важно обучать школьников в многонациональных детских садах казахскому языку как государственному языку РК, но в то же время было бы не лишним, давать ребенку первоначальные знания языка того народа, к которому он принадлежит, что на наш взгляд, значительно повысит интерес детей к своей национальной самобытности и культуре, а также положительно скажется на процесс формирования национальной идентичности.

Практика показывает, что обучение родному языку является наиболее эффективным именно в раннем возрасте, и чем ранее начато его освоение, тем лучше для учащегося, поэтому одной из задач воспитательно-образовательных учреждений является создание условий и обеспечения полиязычного образовательного процесса.

Вся педагогическая деятельность в поликультурном казахстанском обществе призвана отражать гуманистические идеи и характеризовать уникальные этнические, национальные, самобытные черты в культуре народов Казахстана.

Заключение

Проблему толерантности можно отнести к воспитательной проблеме, напрямую связанной с культурой общения. Проблема культуры общения – одна из самых острых в школе, да и в обществе в целом. Именно в этой связи возникает необходимость в формировании у подрастающего поколения способности быть толерантным.

С позиции педагогической науки воспитание толерантности не должно ограничиваться эпизодически проводимыми мероприятиями. Это особенно важно, если учесть, что доля современных школьников, активно занимающихся общественной работой, относительно мал, то следует серьезно задуматься о его увеличении за счет активного вовлечения учащихся в различного рода проекты, так или иначе связанные проблемами формирования толерантности.

Образовательная стратегия в Казахстане должна основываться на позитивном подходе к этническим вопросам и всячески препятствовать различным проявлениям шовинизма, расизма, религиозного экстремизма, ксенофобии через формирование поликультурного и толерантного сознания и поведения. Формирование и развитие толерантной личности в условиях общеобразовательного учреждения на современном этапе приобретает все большую актуальность, так как именно школа является своеобразным ориентиром для учащихся в многонациональном мире и способствует формированию и развитию у них культуры межнационального общения.

При различном толковании сущности понятия «толерантность», в проекции на педагогическую действительность следует исходить из понимания, которое было предложено ЮНЕСКО в Декларации принципов толерантности. Согласно статьи 1 данного документа толерантность – это:

– уважение, принятие и понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений. Толерантность – это гармония в многообразии. Это не только моральный долг, но и политическая, и правовая потребность. Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира;

– не уступка, снисхождение или потворство. Толерантность – это, прежде всего, активное отношение, формируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека. Ни при каких обстоятельствах толерантность не может служить оправданием посягательств на эти основные ценности. Толерантность должны проявлять отдельные люди, группы и государства;

– обязанность способствовать утверждению прав человека, плюрализма (в том числе культурного плюрализма), демократии и правопорядка. Толерантность – это понятие, означающее отказ от догматизма, от абсолютизации истины и утверждающее нормы, установленные в международных правовых актах в области прав человека;

– то, что не означает терпимого отношения к социальной несправедливости, отказа от своих или уступки чужим убеждениям. Это

означает, что каждый свободен, придерживаться своих убеждений и признает такое же право за другими. Это означает признание того, что люди по своей природе различаются по внешнему виду, положению, речи, поведению и ценностям и обладают правом жить в мире и сохранять свою индивидуальность. Это также означает, что взгляды одного человека не могут быть навязаны другим.

Иными словами, толерантность – это уважение другого мнения не в ущерб своему и это активная позиция, но не проявление агрессии.

Литература

- 1 Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» // Казахстанская правда, 2012. – 14 декабря.
- 2 Source URL: <http://www.assembly.kz/>. ru.
- 3 Макаев В.В., Малькова З.А., Супрунова Л.Л. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы // Педагогика. - 1999. - № 4.
- 4 Послание Главы государства Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: «Единая цель, единые интересы, единое будущее» // Казахстанская правда. – 2014. – 18 января.
- 5 Толерантность и согласие: Материалы международной конференции «Толерантность, взаимопонимание и согласие». - М.: 1997. - С. 10-15.
- 6 Орлова М.А. Формирование толерантности у дошкольников // Дошкольное воспитание. - 2003. – №11. - С. 34.
- 7 Вульфов Б.З. Воспитание толерантности: сущность и средства // Внешкольник. – 2002. – №6. – С. 12-16.
- 8 Мацковский М.С. Толерантность как объект социологического исследования. // Межкультурный диалог: исследования и практика. Под ред. Г.У. Солдатовой, Т.Ю. Прокофьевой, Т.А. Лютой. - М.: Центр СМИ МГУ им. М.В. Ломоносова, 2004. -С. 143.
- 9 Морозов А.В. Деловая психология. Курс лекций; Учебник для высших и средних специальных учебных заведений. - СПб.: Издательство Союз, 2000.
- 10 Гершунский Б.С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования // Педагогика. – 2003. – №1. – С. 3-10.
- 11 Солдатова Г.У. Толерантность и интолерантность две грани межэтнического взаимодействия. Век толерантности: научно-публицистический вестник. – М.: МГУ, 2001. - С. 90 - 100.
- 12 Место толерантности в политической сфере Республики Казахстан // Духовное согласие и толерантность казахстанского общества: материалы международной научно-практ. конф. / под науч. ред. К.М. Баймырзаева, В.И. Жарковой, Л.Я. Шевченко, Т.К. Элибек. - Костанай: КГПИ, 2008.
- 13 Даумова Б.Б. Педагогика этнотолерантности: пособие к спецкурсу для учителей общеобразовательных школ. – Костанай, 2010. – 55 с.
- 14 Кабылбекова З.Б. Теоретико-методологические основы формирования этнической толерантности у учащихся общеобразовательных школ: Автореф. дис. ... доктора пед. наук. - Шымкент, 2010.
- 15 Даумова Б.Б. Казахстан – Родина всех своих граждан: пособие для учащихся старших классов. – Костанай, 2009. – 176 с.
- 16 Бельгибаева Г.К., Айтжанова Р.М. Формирование этнической толерантности у учащейся молодежи в республике Казахстан // Международный журнал экспериментального образования. – 2013. – № 11 – С. 10-14.

Содержание

Введение	17
1 Роль Ассамблеи народов Казахстана в реализации казахстанской модели общественного согласия и национального единства	18
2 Инновационный опыт работы организаций образования по формированию толерантности школьников	21
3 Методические рекомендации по формированию толерантности школьников	26
Заключение	28
Литература	30

**Оқушыларда толеранттықты қалыптастыру: бірімізді біріміз түсінуді
үйренеміз (Қазақстан халқы ассамблеясының 20 жылдығына)**

Әдістемелік ұсыныстар

**Формирование толерантности школьников: учимся понимать друг друга
(к 20-летию создания Ассамблеи народа Казахстана)**

Методические рекомендации

Басуға 16. 04. 2015 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 2,0.

Подписано в печать 16. 04. 2015 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 2,0.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК
010000, Астана қ., Орынбор көшесі 4, «Алтын Орда» БО, 15-қабат

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина
010000, г. Астана, ул. Орынбор, 4, БЦ «Алтын Орда» 15 этаж